

MAGYARORSZÁG ÉS SZLOVÉNIA ÚTON AZ EURÓPAI UNIÓBA*

NYITRAI FERENCNÉ DR.

Valamennyi átalakuló országban napjaink egyik legégetőbb problémája az európai unióbeli tagság elnyerése. Ennek kritériumrendszere a már nyolc éve a piacgazdaság felé haladó országok túlnyomó többsége számára teljes egészében ma még nem teljesíthető. Az is köztudott, hogy az Európai Unió bővítése korántsem csak e térség országainak érdeke, hanem az Unió korábbi tagállamainak is, hiszen ezzel növelik piaci lehetőségeiket, viszonylag olcsó munkaerőt szereznek, és szorosabb szálakkal kötik az újonnan piacgazdasággá váló országokat az Unióhoz. A felismerés ugyan általános, de sem az átalakuló országokban, sem pedig a befogadó országokban nincs egységes vélemény a bővítésről. Ennek vannak jól érzékelhető jelei, hiszen azok az országok, amelyek eddig az Európai Uniótól támogatást kaptak például mezőgazdaságuk, vagy elmaradt infra-struktúrájuk fejlesztésére, azok versenytársat látnak a leendő új tagokban.

Magyarország EU-beli tagságának lehetőségeit, relatív felkészültségét véve szemügyre, célszerű az ugyancsak az Európai Unióba törekvő országok közül olyannal összehasonlítani, amelynek fejlettsége nagyjából azonos, de amely több területen meg is előz bennünket. Ezért választottam összehasonlításként Szlovéniát.

Szlovénia függetlenségét 1991. június 25-én deklarálták, de a szlovén statisztika fejlettségét jelzi, hogy már az ezt megelőző évekről is rendelkeznek összehasonlítható adatokkal. Ami a területét és lakosságát illeti, Szlovénia lényegesen kisebb, mint hazánk, lakossága jelenleg nem éri el a kétmilliót, tehát mintegy ötöde, területe pedig 21,8 százaléka a magyarországinak. Magyarországon a népsűrűség nagyobb, a városi lakosság aránya is magasabb, mint Szlovéniában. Az utóbbi értékelésekor azonban figyelembe kell venni, hogy a két országban lényegesen eltérő az, hogy milyen települést minősítenek városnak és milyen kritériumrendszer alapján, valamint hogy mit tartanak községnek vagy falunak.

A két ország demográfiai eltéréseit, összefoglalóan az jellemzi, hogy Szlovéniában a viszonylag fiatal, tehát a 24 évesnél fiatalabb népesség aránya valamivel magasabb, a legidősebbeké, tehát a 60 éves és idősebb lakosság aránya pedig Szlovéniában kevéssel alacsonyabb, mint a magyar. Más demográfiai mutatók azt jelzik, hogy mind a házasságkötések, mind a válások aránya Magyarországon nagyobb, az ezer lakosra jutó

* A tanulmány a szerző által összeállított KSH-kiadvány felhasználásával, aktualizálásával készült.

élveszületések tekintetében kedvezőbb a helyzetünk, a magyarországi halálozások aránya azonban jelentősen meghaladja a szlovéniai (Magyarországon ezer lakosra 1996-ban 14 halálozás jutott, míg Szlovéniában 9,4).

A két ország helyzete abban is eltér, hogy mások a hagyományok. Míg Magyarországon az 1990. évet megelőzően úgynevezett központi tervezett gazdaság volt, Szlovénia sohasem tartozott a központi tervezett gazdaságok közé, hanem vegyes jellegű gazdálkodást folytattak, viszonylag erős öngazgatással. Ez azt is jelenti, hogy már a nyolcvanas években is némileg közelebb állt a szlovén gazdaság a fejlett piacgazdaságokhoz, mint a magyar. Ez többek között abban is érvényesült, hogy kisebb mértékben avatkozott be az állam a vállalatok ügyeibe, a vállalati önállóság nagyobb volt, a nyugati piacgazdaságok iránti nyitottság pedig jelentősebb. Vannak azonban a két országban hasonló fejlettségre utaló elemek. Ezek a következők:

- mindkét országnak figyelemreméltó, sok évtizedes ipari tradíciói vannak különösen a feldolgozóipar és ezen belül is a gépipar, a vegyipar, a textil- és a ruházati ipar terén;

- mindkét ország már a nyolcvanas években jelentős mértékben exportorientáltan fejlesztette a gazdaságát, bár az exportált termékek fogadtatása a fejlett nyugati piacokon eléggé eltérő volt: Szlovénia bőrárúit, papíripari termékeit, ékszereit szívesen vásárolták a fejlett tőkés országokban is, az autógyártás is jelentős exportot biztosított, míg hazánkban a műszeripar, a vegyipar és a bedolgozó formában működő textil- és ruházati ipar volt a sikeresebb;

- az elmaradás az infrastruktúra különböző területein mindkét országban számottevő, e téren a telefónia, a komputerezáció helyzete különösen kedvezőtlen volt;

- közép-európai viszonylatban az idegenforgalom szerepe mindkét országban számottevő, nagy számú külföldi látogatóval, és jelentős devizabevételekkel.

Szlovénia – még mint Jugoszlávia tagköztársasága – 1985 után jelentős recessziót szenvedett el, likviditási problémái voltak, és e tekintetben is eléggé hasonló volt a helyzet a hazaihoz, bár a recesszió mértékében lényeges különbségek találhatók.

A kilencvenes évek indulása

Az első lépés a piacgazdaság útján a megfelelő jogi feltételek biztosítása volt. Közismert, hogy Magyarországon ez korán megkezdődött, épp így Szlovéniában is, ahol még 1988-ban (a korabeli Jugoszlávián belül) létrehozták a külföldi beruházásokat szabályozó törvényt, valamint a vállalati–vállalkozási törvényt, és 1990-ben elfogadták a privatizáció megalapozását biztosító törvényt.

Alapvető különbség az indulás tekintetében mégis az volt, hogy Szlovéniában 1989 decemberében (tehát még jugoszláv tagköztársaságként) olyan stabilizációs programot iktattak törvénybe, amely sokkterápiát vezetett be az országban. Ez a magyarországinál lényegesen fájdalmasabb, viszont gyorsabb átalakulást biztosított. Ennek hatására az 1990. évi GDP 8 százalékkal, az 1992. évi pedig mintegy 23 százalékkal kisebb volt az 1987. évinél. (Összehasonlításképpen: a magyar GDP 1987 és 1992 között 18,3 százalékkal esett vissza, s e perióduson belül a legjelentősebb csökkenés 1990 és 1991 között volt, egy év alatt 11,9 százalékos.) A foglalkoztatottság 1987 és 1990 között Szlovéniában 5,6 százalékkal csökkent, míg a munkanélküliség a korábbi igen alacsony 1,6 százalékos szintről 4,7 százalékra növekedett. A strukturális reformokat célzó intézkedéssorozat azonban nem volt eredményes. Minthogy a tulajdonviszonyok nem, vagy csak kevésbé

váltak, nem volt igazi munkaerő-piac, a sokterápia várt eredményeit nem sikerült elérni a jugoszláv szövetségi állam keretein belül.

Az önállóság megszerzését követő években kezdődött meg tulajdonképpen az igazi átmenet a piacgazdaságba. Ez elsősorban pénzügyi reformokon alapult, és nemcsak a bank- és a valutaváltási rendszer átszervezését, hanem a privatizáció érdemi megvalósulását segítette. Kiiktattak számos olyan elemet, amelyek a piacgazdaság mechanizmusának kialakulását jogilag akadályozták. Tipikusan ilyenek az importrestrikció vagy a gazdaság védelmét szolgáló korábbi vám- és adófeltételek. A külföldi tőkebefektetések érdekében is jelentős lépéseket tettek 1992 végéig, amelyek közül kiemelt fontosságú az 1991. október 8-án elfogadott törvény, a külföldi befektetéseket ösztönözni kívánó pénzügyi reformot fogalmazva meg.

Szlovénia számára kedvezőtlen volt az, hogy a háborús események miatt elveszítette kereskedelmi szempontból egyik legfontosabb partnerét, Horvátországot, és ez igen nagy visszaesést jelentett a külkereskedelemben:

- az export 1991-ben 22 százalékkal, 1992-ben további 5,3 százalékkal esett vissza az előző évihez képest;
- az import 1991-ben 23,2 százalékkal, 1992-ben további 9,4 százalékkal kevesebb volt az előző évinél.

Zuhanásszerűen csökkentek a beruházások: 1991-ben 18 százalékkal, 1992-ben további 20 százalékkal. A visszaesés a gazdaság csaknem minden területén megfigyelhető volt. A legnagyobb mértékű visszaesés a nagykereskedelmet sújtotta: 1991-ben 18,9, és 1992-ben 30,9 százalékot tett ki. Az ipar és az építőipar is jelentősen csökkentette termelését: az ipari bruttó termelés 1991-ben 12,4, 1992-ben 13,2 százalékkal kevesebb volt az előző évinél; az építőiparban a termelés csökkenése 1991-ben 16,6, 1992-ben 10,7 százalékos volt. Összehasonlításként a hazai adatok: iparunk termelése 1991-ben 18,3, 1992-ben további 9,7 százalékkal esett vissza, a különbség tehát nem annyira a mértékben, mint inkább a tendenciában mutatkozott. A magyar építőipari termelés (országosan, a lakosság építkezéseivel együtt) 1991-ben 19,4, 1992-ben már csak 3,9 százalékkal volt kisebb az előző évinél. E téren is a tendencia tér el a szlovéniaitól. A szlovén mezőgazdaság termelése 1991-ben az előző évi szinten maradt, 1992-ben viszont mintegy 10 százalékkal visszaesett. Magyarországon a mezőgazdasági termelés csökkenése jelentősebb volt, 1991-ben 6,2, 1992-ben pedig 20 százalékos.

Az átalakulás kezdetét Szlovéniában a termelői és a fogyasztói árak jelentős növekedése jellemezte. Az árak 1992-ben kezdtek normalizálódni. A lakosság reáljövödelme 1991-ben számottevően csökkent, 1992 márciusától folyamatosan növekedett. 1991-ben a reálkeresetek az előző évinek csak 73,5 százalékát érték el, s ezt 1991-ben további 15 százalékos csökkenés követte.

A kilencvenes évek elején-közepén a nemzetközi összehasonlítások, elsősorban a Nemzetközi Összehasonlítási Terv (International Comparison Project – ICP) és más, IMF- és Világbank-publikációk azt mutatták, hogy az egy lakosra jutó GDP szempontjából a szlovén gazdaság már akkor is jóval Magyarország előtt járt. Ennek értéke ugyanis 1994-ben Magyarországon, vásárlóerő-paritáson mérve, 6451 dollár, Szlovéniában pedig 9700 dollár volt. A hazai színvonal az egy lakosra jutó ausztriai GDP 32 százalékát, a szlovéniai pedig az osztrák színvonal 48 százalékát érte el. Ha az egy lakosra jutó GDP nemzetközi összehasonlítását nem vásárlóerő-paritáson, hanem devizaárfolyamon végez-

zük, ez 1994-ben Szlovéniában mintegy 7200 dollár, Magyarországon 4046 dollár volt, ami Szlovéniához viszonyítva 56,2 százalék (vásárlóerő-paritáson számítva kedvezőbb, 66,5 százalék). A gazdasági visszaesés fázisa a kilencvenes évek elején Szlovéniában viszonylag rövid volt, és a fejlődés korábban és nagyobb mértékben indult meg, mint hazánkban. Ez nemcsak a GDP egészére vonatkozik, hanem ezen belül több területre is.

A kibontakozás szervezeti keretei

A nyolcvanas években a két ország között alapvető különbség volt a tekintetben, hogy Szlovéniában a kisvállalkozások száma meghatározó volt, hazánkban jóformán hiányzott a kisvállalati szektor, illetve ezt pótolta a mezőgazdasági termelőszövetkezetek melléküzemági tevékenysége és néhány más profilidegen vállalkozáshoz kapcsolódó elem. A kilencvenes évek elején ugyan Magyarországon robbanásszerűen nőtt a kisvállalkozások száma, ezek aránya azonban még nem érte el 1993-ban a szlovéniait. Az 50 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozások ugyanis Szlovéniában 1993-ban 94 százalék, hazánkban pedig – a jelentős növekedés ellenére is – 88,5 százalékát tette ki az összes vállalkozásnak.

A különböző típusú gazdálkodási szervezetek száma 1997 végéig mindkét országban igen gyors ütemben nőtt. Típusuk és tevékenységi körük szerint azonban a társaságok megoszlása a két országban eléggé eltérő. Az 1997. december 31-i állapotot a következők jellemzik:

- az egyéni vállalkozások aránya az összes regisztrált vállalkozások közül Magyarországon volt a magasabb, 66,1 százalék, míg Szlovéniában ugyanebben az időpontban 44,7 százalék volt;
- a kft.-k aránya Magyarországon sokkal kisebb volt, mint Szlovéniában (nálunk 14,3 százaléka az összes regisztrált vállalkozásoknak, míg Szlovéniában 34,1 százaléka volt);
- a betéti társaság mint gazdálkodási forma Magyarországon terjedt el, 1997 végére elérte az összes regisztrált vállalkozás 14 százalékát, ez a forma Szlovéniában nem ismeretes;
- a tevékenységi ág szerinti összetételt illetően a kereskedelem, a közúti jármű és közszükségleti cikk javítás aránya eléggé hasonló, Szlovéniában közelíti az összes vállalkozás egynegyedét, míg Magyarországon meghaladja azok 26 százalékát;
- jelentős eltérés van a feldolgozó-ipari vállalkozások arányát tekintve, ezek Szlovéniában 16,9, Magyarországon 10,4 százalékot jelentettek;
- fordított a különbség az ingatlanügyek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások arányát illetően, az ilyen típusú vállalkozások Magyarországon a regisztrált vállalkozások 26,6, Szlovéniában csak 13,1 százalékát jelentették, és a pénzügyi tevékenységet folytató vállalkozások aránya is hazánkban jóval magasabb mint Szlovéniában.

A részletesebb szervezeti összetételt is elég sok eltérés jellemzi, csupán két példa. Az egyik: az egyéni vállalkozások között az ingatlanügyekkel, bérbeadással és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatásokkal foglalkozók aránya Magyarországon jelentős (26,9%), az ilyen fajta tevékenységet folytató egyéni vállalkozók aránya Szlovéniában mindössze 11,5 százalék. Hazánkban ugyanis számos egyéni vállalkozó foglalkozik adótanácsadással, más cégek számvitelének, adózásának lebonyolításával, és tevékenységük eléggé specializált formában folyik. A másik jellemző példa: Magyarországon a szövetkezeti forma elég jelentős maradt, a regisztrált szövetkezetek száma 1997 végén elérte az összes vállalkozás 8,3 százalékát míg, Szlovéniában ez a gazdálkodási forma lényegesen kisebb jelentőségű.

Különbség van a vállalkozások méretei között is, hazánkban dominál, közelíti az összes regisztrált vállalkozás 97 százalékát a legálisan legfeljebb 10 főt foglalkoztató gazdálkodó egységek aránya. Szlovéniában ennél kiegyenlítettebb a gazdálkodó szervezetek nagyság szerinti megoszlása. A feketén foglalkoztatottak aránya módosíthatja ezt az összehasonlítást, de erről vállalkozási nagyság szerinti részletezésben nincsenek becslések. Feltehető, hogy a feketén foglalkoztatottak aránya főleg a legkisebb vállalkozások körében jelentős.

A külkereskedelem-orientált fejlődés, a külföldi tőke szerepe

Mint a bevezetőben jeleztük, mindkét országra már az elmúlt évtizedben is jellemző volt az exportorientált fejlődés, és ez a kilencvenes években még jobban erősödött. E téren azonban vannak a két ország között eltérő jelenségek: hazánkban a kilencvenes évek során a fejlett országokba irányuló export gyorsabban nőtt, ugyanakkor a fejlődő és átalakuló országokba irányuló export lényegesen kevésbé bővült mint Szlovéniában. Ezt mutatják az 1. tábla adatai.

1. tábla

*Export az értékesítés iránya szerint
(millió dollár)*

Ország	Szlovénia					Magyarország				
	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.
	évben				I. félév	évben				I. félév
<i>Világ összesen</i>	6 083	6 828	8 316	8 306	3 864	8 918	10 733	12 540	12 686	8 050
Fejlett országok	4 208	4 876	5 992	5 759	2 659	5 675	7 575	8 810	9 065	5 945
Ebből:										
Németország	1 798	2 065	2 504	2 544	1 080	2 176	3 018	3 687	3 815	2 622
Olaszország	755	922	1 211	1 103	538	714	906	1 096	1 055	- 584
Ausztria	303	374	534	549	287	900	1 164	1 303	1 395	710
Egyesült Államok	216	248	262	246	130	374	431	413	464	444
Fejlődő és átalakuló országok	1 831	1 865	2 242	2 541	1 202	2 916	2 666	3 560	3 789	1 927

Forrás: Direction of Trade Statistics Yearbook. IMF. Washington. 1997. 97. és 185. old.

Jól látható a tábla adataiból, hogy a kilencvenes években a növekedés üteme eltérő volt. Magyarországon 1996-ban, dollárban számítva, az export 42,3 százalékkal haladta meg az 1993. évi színvonalat, míg ugyanezen időszak alatt Szlovéniában a növekedés 36,6 százalékos volt. A különbség tehát nem különösebben nagy. Az viszont már jelentős, hogy hazánk a fejlett országokba közel 60 százalékkal többet exportált 1996-ban, mint 1993-ban, és e téren az 1997. évi adatok további előrelépést jeleztek. Szlovéniában az 1996. évi exportból a fejlett országokba irányuló hányad 36,9 százalékkal haladta meg az 1993. évit. Országoként is figyelemre méltók az eltérések. Hazánkban a Németországba irányuló exportja nőtt a leggyorsabban, míg a szlovéniai exportból az Ausztriába irányuló kivitel emelkedett ebben az időszakban a legnagyobb mértékben. A fejlődő és átalakuló országokba hazánk nem egészen 30 százalékkal többet exportált 1996-ban,

mint 1993-ban, ugyanezen időszak alatt a szlovén export ebbe az irányba 38,8 százalékkal növekedett.

Más tekintetben viszont sok hasonlóság mutatkozik az export összetételében. Az exportorientált fejlődés hatása abban is érvényesül, hogy 1996-ban exportjának szinte azonos hányadát szállította a két ország a fejlett gazdálkodású térség országaiba: Szlovénia 69,3, Magyarország 69 százalékát. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy mindkét ország esetében csökkent a fejlődő ázsiai és afrikai országokba szállított export, bár a csökkenés mértéke nem volt azonos. Nem volt továbbra sem jelentős az átmeneti gazdálkodású országokba irányuló külkereskedelem, és ez az exporton belüli arányt tekintve mindkét ország esetében évről évre ingadozott. Nem teljesen azonos a kép az importorientáltságot illetően. A szlovéniai import 76,1 százaléka származott 1996-ban a fejlett gazdálkodású ipari országokból, míg a magyar importnak 68,2 százaléka. Magyarország tehát az import szempontjából valamivel jobban épített az átmeneti gazdálkodású országokra, mint Szlovénia.

Jelentős mértékben eltér a két ország exportjának áruszerkezete. Az 1995-1997. évi adatok szerint a magyar kivitelben gyors ütemben nőtt a gépek és szállítóeszközök aránya. Ez az árucsoport a szlovén kivitelnek stabilan mintegy harmadát teszi ki. Jóval nagyobb szerepet játszanak a szlovén kivitelben a gépiparon kívüli más feldolgozott termékek.

Van azonban egy igen jelentős különbség a két ország gazdaságában, ami elég nagy mértékben játszik szerepet az ipari fejlődésben és ez a külföldi tőke érdeklődése az ország iránt. Az átalakulás kezdetétől 1997 júliusáig a Magyarországon befektetett külföldi tőke összértéke 16 200 millió dollár volt, míg Szlovéniában mindössze 1700 millió dollár (a Business Central Europe információi szerint). A korábbi (70-es és 80-as) években még más volt a helyzet. Például a Renault vállalat már 1973 óta működtetett a szlovén állammal közös gyárat. Nyilvánvaló, hogy a szlovén gazdasági vállalkozások iránt a külföldi tőke már csak azért sem érdeklődhetett a kilencvenes évek elején, mert az ország a háborús övezethez igen közel volt, és így a befektetés nagy kockázattal járt. Az 1990 és 1992 közötti 3 évben mindössze 262 millió dollárnyi külföldi tőkét fektettek be Szlovéniába, ugyanezen időszak alatt 5967 millió dollár tőke jött a magyar gazdaságba. Természetesen figyelembe kell venni az eltérés értékelésekor a két ország nagysága és gazdasága közötti különbséget is. Azonban ha ezzel korrigálunk, akkor is lényegesen jelentősebb az egy lakosra vagy akár az egy vállalkozásra jutó befektetett külföldi tőke Magyarországon, mint Szlovéniában. Nem kis mértékben ennek tulajdonítható, hogy a magyar ipar hamarabb és gyorsabb ütemben állt talpra. A külföldi tőkebefektetések hatása érvényesül az exportban is. Nem kis mértékben eltérő mértéküknek köszönhető például a Németországba irányuló kivitel aránya tekintetében mutatkozó két ország közötti különbség.

Az adatokból az is kiderül, hogy a térség átalakuló országai közötti kereskedelem még korántsem éri el azt a szintet, ami indokolt lenne az Európai Unióba való törekvésünk szempontjából is. Ha csak a Közép-európai Szabadkereskedelmi Társulás (Central European Free Trade Association – CEFTA) országait tekintjük – ide tartozott a vizsgált időszakban Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia –, 1997-ben Szlovénia összes exportjának mindössze 5,7 százaléka irányult más CEFTA-országba, s a magyar arány sem sokkal kedvezőbb, csak 7,3 százalék. A CEFTÁN belüli kereskedelem tekintetében azonban van a két ország között lényeges különbség: 1997-

ben a CEFTA-országokba irányuló szlovén exportnak 32,4 százaléka Lengyelországba, 30,7 százaléka Csehországba, egynegyede pedig Magyarországra került, ugyanakkor a hazánkból a többi CEFTA-országba irányuló exportnak 36,7 százalékát Lengyelországba, 23,2 százalékát Csehországba és 25 százalékát Szlovéniába szállítottuk. A magyar kivitelben a szlovák export viszonylag jelentős szerepet játszik, 1997-ben a CEFTA-országokba szállított áruk értékének 19 százalékát Szlovákiába exportáltuk, míg ez az arány a szlovén CEFTA-exportban csak 11,8 százalék volt.

A CEFTA-országokkal folytatott kereskedelemben más eltérés is megfigyelhető: a magyar exportban Lengyelország szerepe 1995 óta mindig is kiemelkedő volt, de aránya évről évre ingadozott. Szlovénia esetében egészen 1995-ig a Csehországba irányuló export szerepelt az első helyen, és még 1996-ban valamelyest megőrizte elsőségét, de már csaknem azonos arányú volt a Lengyelországba irányulóval, 1997-ben pedig a lengyel felvevő piac került az első helyre.

A külkereskedelem szempontjából érdemes figyelembe venni azt is, hogy a vizsgált két országban az egy lakosra jutó külkereskedelmi forgalom értéke eléggé eltérő: az egy lakosra jutó külkereskedelmi forgalom 1995-ben Szlovéniában 8959 dollár, ugyanakkor Magyarországon csak 2770 dollár volt. A szlovéniai adat tehát 3,2-szerese a magyarországinak. E téren érdemi változás az elmúlt években sem következett be.

Figyelmet érdemelnek a cserearány-mutató évenkénti alakulásában megjelenő eltérések. Ez hazánkban 1995-ben 1,3 százalékkal meghaladta az előző évit; 1996-ban 2,3 százalékkal az előző évi szint alatt maradt, 1997-ben pedig 1,2 százalékkal újra meghaladta az előző évit. Szlovéniában viszont 1995-ben 3,4, 1996-ban pedig további 1,9 százalékos növekedés mutatkozott az előző évi cserearány-mutatóhoz képest, 1997-ben pedig lassuló (0,3 százalékos) csökkenésre váltott.

A külkereskedelem mellett mind a két országban jelentős az idegenforgalom. Az egymás közötti idegenforgalomra az elmúlt években az volt a jellemző, hogy lényegesen többen jöttek Szlovéniából Magyarországra, mint ahányan Magyarországról Szlovéniába utaztak. Mindkét ország idegenforgalmi bevételében a nyugati fejlett gazdálkodású országokból érkező látogatók és turisták aránya a meghatározó.

Pénzügyi helyzet

Szlovéniában közvetlenül az önállóvá válást követően pénzügyi reformot hajtottak végre, amely az adózástól kezdve az állami pénzügyek csaknem minden területén érvényesült. Kivételt jelentett a nyugdíjalapok kezelése, erre ugyanis a reform még nem vonatkozott.

1992 februárjától vezették be a nagymértékben egyszerűsített forgalmiadó-rendszert, amely négy kategóriára épült, a legalacsonyabb az 5 százalékos volt, ezt követte a 15 százalékos, a 20 százalékos és a legmagasabb 32 százalékos adókatégória. A termékek legnagyobb részét 20 százalékos forgalmi adó terhelte.

Szlovénia helyzetét nagymértékben megkülönböztette Magyarországtól az, hogy külső adósságállománya már az önállóvá váláskor is lényegesen kisebb volt, mint hazánknak a nyolcvanas években felgyülemlett adóssága. Az induló helyzetet és az azóta bekövetkezett változásokat jól jellemzik a 2. tábla adatai.

Ezek az adatok jellemzik a legösszefoglalóbb módon azokat a változásokat, amelyek a szlovén és a magyar gazdaságban elmúlt közel 8 évben bekövetkeztek. Míg az egy lakosra jutó külföldi adósságállomány a kilencvenes évek kezdetén Magyarországon több mint kétszerese volt a szlovéniaiainak, ezt 1995 óta gyors tempóban sikerült leépíteni, ami nem kis mértékben az 1995 márciusában elfogadott stabilizációs csomag eredménye volt. Szlovéniában, ugyanebben az időszakban, nőtt a külföldi adósságállomány, s már 1997 első félévében (az éves adat még nem ismeretes) meghaladta a hazai adósságállomány mértékét.

2. tábla

Szlovénia és Magyarország egy lakosra jutó bruttó külföldi adósságállománya (dollár)

Időpont	Magyarország	Szlovénia
	az év végén	
1990	2054	977
1991	2192	934
1992	2079	873
1993	2390	941
1994	2784	1135
1995	3099	1531
1996	2717	2014
1997	1532	2052*

* Az első félév végén.

Forrás: WIIW Handbook of Statistics. Countries in Transition. 1995. Bécs. CESTAT Statistical Bulletin. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1997. évi 2. és 4. sz.

Kevésbé kedvező a helyzetük, ha a fizetési mérleg hiányát hasonlítjuk össze. 1997-ben ugyanis Szlovéniában a fizetési mérleg 70 millió dollár többlettel zárult, míg a magyar fizetési mérleg hiánya 981 millió dollár volt.

Eltérően alakult a magánosítás is a két országban. 1992 után Szlovéniában egyfelől a privatizáció módszere, másfelől a bankrendszernek a többi átalakuló országhoz hasonló problémái nem kis mértékben gátolták a kibontakozást. A privatizáció módszere Szlovéniában elég vegyes volt. Egyfelől a magyarországinál nagyobb mértékben részesültek a meglévő tőkéből a munkások és általában az állampolgárok (mintegy 20 százalékban), 10 százalék körüli részt kaptak a nyugdíjalapok, és a többit szabadon vásárolhatták fel az ország polgárai. Másfelől a külföldi tőke szerepe a privatizációban a hazainál lényegesen kisebb volt, és a külföldi tőkés tulajdon részesedése csekélyebb, mint Magyarországon.

Az 1992. év végén szükségessé vált a bankok egy részének a rehabilitációja. Ezen a szlovéniai gyakorlatban közel hasonlót értenek, mint nálunk a bank-konzolidáció fogalmán. Ez a folyamat a szlovén pénzügyi rendszerben sem volt könnyű, és nem is ment akadálytalanul végbe. Viszonylag eltérő volt a helyzet a tekintetben Szlovéniában, hogy a külföldi bankoknak vagy megengedték, hogy 100 százalékban vásároljanak fel szlovén bankokat, vagy csak kisebbségi résztulajdonosok lehettek. E két lehetőség között szerepet nem játszhattak, tehát többségi tulajdont nem szerezhettek a szlovén bankokban. Ez nem tette könnyebbé a szlovén bankrendszer átalakulásának folyamatát. A jelentős mér-

tékú decentralizáltság és a sok kisebb méretű kereskedelmi bank léte igen hasonlít a hazai helyzethez, és nem tér el a hazaitól a szlovén bankok hitelei megtisztításának módjára sem.

A pénzügyi helyzet alakulását az elmúlt 3 évben a két országban összefoglalóan a 3. tábla adatai jelzik.

3. tábla

Megnevezés	Pénzügyi adatok (millió dollár)					
	Szlovénia			Magyarország		
	1995	1996	1997	1995	1996	1997
Folyó fizetési mérleg egyenlege	-23	39	70	-2480	-1678	-981
Ebből:						
árak nettó	-954	-882	-767	-2442	-2645	-1734
szolgáltatások nettó	631	704	613	655	1426	1177
jövedelmek egyenlege	210	155	133	-1845	-1454	-1421
Tőkemérleg egyenlege	-18	-5	-4	.	156	117
Pénzügyi mérleg egyenlege	186	-42	56	7012	-1801	398*
Ebből:						
közvetlen tőkebefektetés egyenlege	171	178	295	4410	1987	1653
portfólió-befektetés egyenlege	-14	637	236	.	-861	-1047
Nemzetközi tartalékok változása	-235**	-587**	-1287**	-4532	1458	170

* A nemzetközi tartalékok változása nélkül.

** A Szlovén Bank tartalékai.

Forrás: CESTAT Statistical Bulletin. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1997. évi 3. sz. 28–31. old.

Azonos a helyzet a két országban abból a szempontból, hogy elsősorban a külkereskedelmi mérleg negatívuma határozza meg a fizetési mérleg helyzetét; a szolgáltatásokból egyértelműen pozitív egyenleg származik. Ennek mértéke Magyarországon lényegesen magasabb, mint Szlovéniában.

A 3. táblából világosan látható a külföldi tőkebefektetések egyenlegében mutatkozó különbség is, s ez az a húzóerő, amit a magyar gazdaságnak a külföldi közvetlen tőkebefektetések jelentettek, de ami a szlovén gazdaságból napjainkban is hiányzik. A szlovén gazdaságban viszont a portfólió befektetések, bár eléggé ingadozó mértékben, de pozitív egyenleggel zártak az utolsó két évben, Magyarországon ezek egyenlege továbbra is, sőt növekvő mértékben, negatív.

Társadalmi hatások

A demográfiai viszonyok különbségeiről már a bevezetőben is szóltunk, ezek az adatok önmagukban is befolyásolják a lakosság életszínvonalát, hiszen hazánkban a népesség előregedésének mértéke jelentősebb. Ez egyúttal párosul azzal is, hogy Magyarországon a nyugdíjasok és a nyugdíjra fordított összegek aránya is jóval magasabb, mint Szlovéniában. Magyarországon 1997-ben az össznépesség 30,8 százaléka volt nyugdíjas, Szlovéniában 1996-ban (erről az évről van adat) a nyugdíjasok aránya mindössze 23,2 százalék.

Az életszínvonalat befolyásolja a munkanélküliség mértékében mutatkozó különbség. Ez Szlovéniában az elmúlt évek során lényegesen magasabb volt, mint hazánkban, bár mindkét országban a munkanélküliség aránya csökkenő. Jellemzi ezt az, hogy 1997 III. negyedévében hazánkban a munkanélküliségi ráta 8,1 százalék volt szemben az 1994. évi 10,2 százalékkal; Szlovéniában a munkanélküliségi ráta 1997. III. negyedévében 14,4 százalékot tett ki, s ez mindössze 0,2 százalékponttal kisebb az 1994. évinél. Különösen nagy az eltérés a 24 éves korú vagy annál fiatalabb pályakezdők munkanélkülisége tekintetében. A fiatal munkanélküliek aránya a 19 százalékot közelíti Szlovéniában, míg hazánkban a 15 százalékot sem éri el.

Az életszínvonal szempontjából meghatározó az, hogy Szlovéniában a reálkeresetek már a kilencvenes évek közepétől évenként 4-5 százalékos mértékben növekedtek, míg Magyarországon 1995-ben és 1996-ban még reálkereset-csökkenés következett be, és csak 1997-ben indult meg a reálkeresetek átlagos színvonalának az emelkedése. Ez a különbség érzékelhető a lakosság fogyasztásának színvonalában és összetételében is. Csúppán néhány példát mutatva be az életszínvonal különböző elemeinek eltéréseire vonatkozóan:

- Szlovéniában az egy személygépkocsira jutó lakosok száma 1996-ban 2,7 fő volt, míg Magyarországon az elmúlt években bekövetkezett jelentős javulás ellenére is még mindig 4,5 fő;

- a telefon-előfizetések tekintetében is számottevően javult a kilencvenes években a magyar lakosság helyzete, ennek ellenére az ezer lakosra jutó telefon-előfizetők száma Szlovéniában jelentősen nagyobb volt: 333 fő, szemben a magyar 261 fővel – mindkettő 1996. évi adat –, és 1997-ben sem következett be e területen jelentős változás;

- kedvezőbb a lakásépítés is Szlovéniában, ahol 1996-ban ezer lakosra 3,1 újonnan épített lakás jutott, míg Magyarországon 2,8, és az új lakások átlagos alapterülete Szlovéniában magasabb, 105,7 m² szemben a hazai 97 m²-rel (itt azt is meg kell jegyezni, hogy a magyar adat már több éves kedvező változás eredményeképpen lett ilyen mértékű);

- a magyar lakosság kiadásainak lényegesen nagyobb hányadát fordítja még ma is élelmiszerre, italra és dohányárura, mint a szlovén, annak ellenére, hogy 1996-ban már nálunk is csökkenés következett be;

- jóval nagyobb az a különbség, amely a lakásfenntartási költségek arányát illetően jelentkezik: a magyar lakosság helyzetének alakulását és részben a relatív árváltozások hatását mutatja az, hogy az elmúlt években évről évre a kiadások nagyobb hányadát fordították lakásfenntartásra, míg Szlovéniában ez az arány szinte változatlanul a kiadásoknak 21 százalékát tette ki;

- igen jelentős a különbség az egészségügyre fordított kiadások arányában, ez egyfelől abból adódik, hogy a nyugdíjasok aránya Magyarországon nagyobb, másfelől abból, hogy az ország egészségi állapota rosszabb a szlovéniainál; erre mutat az is, hogy mind a születéskor, mind a későbbi életkorban várható átlagos élettartam Szlovéniában lényegesen hosszabb, mint Magyarországon; az egy lakosra jutó gyógyszerfogyasztás is Magyarországon a magasabb;

- feltehetően az árviszonyoknak, de emellett a jobb személygépkocsi-ellátásnak is eredménye, hogy közlekedésre és távközlésre a szlovén háztartások kiadásaiknak nagyobb hányadát fordítják, mint a magyarok (e téren évről évre van némi hullámlás, amiben a relatív árváltozásoknak, például a benzin eltérő adótartalmának is van szerepe);

- érdekes módon, úgyszólván nincs különbség az oktatásra, szórakozásra, kultúrára fordított kiadások aránya tekintetében, amely mindkét országban 6 százalék körüli, de kedvezőbbnek tekinthetjük, hogy Magyarországon, ha csak néhány tizeddel is, de már a kiadások arányát illetően növekedés következett be.

Hol tartunk ma az EU teljes tagságához vezető úton?

A röviden felvázolt gazdasági és társadalmi jelenségek és folyamatok módosulása jelzi azt, hogy bár nem mindig azonos módszerrel, de mind Szlovénia, mind Magyarország

erősen törekszik arra, hogy megfeleljen azoknak a kritériumoknak, amelyek a maastrichti szerződés alapján alapfeltételei a teljes jogú EU-tagság elnyerésének. Az 1997 végi helyzetet az jellemzi, hogy Magyarország néhány jelentős gazdasági mutató tekintetében már ledolgozta korábbi hátrányát, így jóval kedvezőbb a fizetési mérlegünk helyzete, a külföldi adósságállományunk, lényegében lezárult – többségében kedvezően – a privatizációs folyamat, míg Szlovéniában a külföldi adósságállomány terén ellenkező tendencia mutatkozik. Egyik ország sem felel meg viszont a munkanélküliség tekintetében támasztott feltételeknek, e téren a gazdaság további erősödésére feltétlenül szükség van.

Mindkét országnak vannak azonban olyan tartalékai, amelyeket a kilencvenes évek során eddig még csak kis mértékben sikerült kiaknáznia. Ezek között két jelentős és közel azonos tartalék-erőforrás van: a CEFTA-országokkal való, a térségen belüli kereskedelem fellendítése, valamint az idegenforgalom és az ebből származó devizabevétel növelése. Bár e téren is voltak kedvező lépések, azonban ezek mértéke a kibontakozáshoz még nem elegendő.

A fogyasztói árindexek tekintetében – erről korábban nem szóltunk – a magyarországi helyzet a kedvezőtlenebb, hiszen 1997-ben Szlovéniában a fogyasztói árak csak 8,4 százalékkal haladták meg az előző évi színvonalat, míg Magyarországon 18,3 százalékos volt az infláció mértéke. Itt tehát a hazai feladatok a jelentősebbek, s a gazdaság és a társadalom szempontjából egyaránt szükségesebbek.

Mind a két ország a szállítás területén kelet–nyugat közötti átmenő forgalmat bonyolít le, és miután a Balkánon megszűntek a háborús események (legalábbis azoknak döntő hányada), várható a szállítás élénkülése. 1997-ben a szállítás–raktározás és távközlés együttesen Magyarországon a GDP 7,9 százalékát állította elő, Szlovéniában pedig 6,6 százalékát, e téren tehát a hazai helyzet valamivel kedvezőbb, számolnunk kell azonban azzal, hogy a két ország e területen versenytárs.

A gazdasági élénkülés megalapozásához megfelelő kutató–fejlesztő tevékenység is szükséges, és erre Szlovénia a GDP nagyobb hányadát fordítja, mint Magyarország, így e téren jelentősebb a lemaradásunk.

Kétségtelen, hogy az iparban a feldolgozóipar területén versenyben van a két ország, bár a hazai autógyártás megalapozása a magyar pozíciót bizonyos mértékben erősítette.

Az Európai Unióba lépéskor a magyar mezőgazdaság problémája lesz a jelentősebb, hiszen Szlovéniában a mezőgazdasági terület az ország teljes területének csak 42,4 százaléka, hazánkban pedig közel 66 százalék. A GDP szempontjából is Magyarországon jelentősebb a mezőgazdaság szerepe, 1996-ban a GDP 5,8 százalékát állította elő a magyar mezőgazdaság, míg a szlovén mezőgazdaság a GDP 3,9 százalékát termelte meg. Közismert, hogy a két ország mezőgazdaságának relatív fejlettségi szintje az Európai Unió országainak mezőgazdaságához képest erősen elmaradott, a hazai még nagyobb mértékben, mint a szlovén, így a magyar mezőgazdaságnak van több pótolni valója.

A kétségkívül meglévő versenyhelyzet mellett az együttműködés, a partneri kapcsolatok területén elérhető fejlődés kedvezőbb helyzetet teremthet mindkét országnak az EU-tagság eléréséhez. Ebben a tanulmányban azt kíséreltem meg vázlatosan feltárni, hogy e téren milyen tartalékaink vannak.

SUMMARY

The study compares the socio-economic situation of two Central-European countries, Slovenia and Hungary in the light of the future EU-membership.

To compare the two countries is very reasonable because the level of development is more or less the same, though Slovenia precedes Hungary in some fields. The author summarizes the different and the almost identical features of both countries in the areas of population and economy. She describes the changes which took place in the time of the so-called „turning point”, the structural framework of the evolvement after the period of regression and the changes in the economic units. The author offers an analysis on the role of foreign capital as well as the financial situation and their social effects in both countries.

Finally she draws up the present state of both countries on the way to the full EU-membership.